

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ: РЕАЛІЇ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті запропоновані теоретичні і практичні аспекти соціального виховання у сучасному українському соціумі з позиції викликів сьогодення. Виділено роль гуманітарної освіти та інтеграційних процесів у сучасному процесі соціального виховання. Запропоновано вектори соціально-педагогічної практики щодо соціального виховання. Окреслено реалії, досвід та перспективи соціального виховання.

Ключові слова: соціальне виховання, гуманітарна освіта, інтеграційні процеси, вектори успіху, соціальні цінності.

Сучасний період становлення і розвитку інформаційних суспільств спонукає до пошуку та становлення нових інституційних форм соціальної роботи, які відповідали б викликам часу.

Соціально-педагогічна діяльність у сучасному просторі є продуктивною, коли вона є активною, адресною, спрямована на усвідомлення і використання традицій нації, є дотичною до реалій сьогодення, враховуючи його потреби і, безперечно, орієнтована на успішне майбутнє.

Пріоритетні вектори і орієнтири соціального виховання в сучасному соціумі окреслені в наукових працях: філософія освіти (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зазюн, В. Кремень, В. Огнев'юк); активна взаємодія людини і середовища в процесі соціалізації особистості (І. Кон, О. Савченко, О. Сухомлинська, Дж. Мід); соціальне і особистісно орієнтоване виховання (І. Бех, А. Мудрик, Н. Плоткін); теорія впливу соціальних інститутів на розвиток особистості (В. Белоусова, Т. Кравченко, І. Трубавіна); андрагогіка (В. Луговий, В. Поліщук, С. Харченко).

Незаперечно значущими для дослідження феномену соціального виховання є наукові доробки, а саме: методологічні аспекти виховного процесу (Б. Бітінас, О. Коберник, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська); соціальне становлення особистості в умовах відкритої системи (О. Кузьменко, Г. Лактіонова); процес соціалізації (Т. Алексеєнко, В. Болгаріна, І. Зверєва, В. Постовий, О. Сиротенко, С. Савченко, С. Харченко); соціально-емоційний розвиток і життєва компетентність (В. Кононко, В. Тернопільська, І. Ящук).

Зважимо на те, що навколишній світ, який сповнений глобальними і трансформаційними змінами, продовжує ускладнюватися, є суперечливим, нерідко невизначеним, створює зони напруження, загострює кризи, протистояння. Означене спонукає до пошуку відповідей на виклики, одним із яких є соціальне виховання, визначення його пріоритетних векторів.

Суттєвим сегментом соціального виховання є активне відтворення набутого особистістю соціального досвіду у своїй життєвій самореалізації. Соціальне виховання, як і соціалізація особистості може відбуватися як у процесі виховання

(цілеспрямоване виховання особистості), так і в умовах стихійного впливу на особистість [3].

Варто зазначити, соціальне виховання сьогодні є важливим для України, бо від його успішності залежить майбутнє українського суспільства. Молода людина - це особистість, а особистість - це результат соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду. Вроджена геніальність автоматично не гарантує того, що людина стане великою особистістю. Вирішальну роль відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє людина після народження. Особистість - це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відтак, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність. Відповідно, соціальне виховання є важливим і суттєвим сегментом життєдіяльності індивіда [4].

Загально прийнятою є позиція, що основою формування світогляду молодої людини є соціальні цінності - узагальнені уявлення про мету і норми поведінки. Ціннісні орієнтації особистості формуються в процесі соціального виховання під час засвоєння нових знань та соціально-психологічного досвіду і виявляються у цілях, інтересах, переконаннях, спілкуванні і діяльності особистості. Реалізуються вони у процесі життєдіяльності та підтверджуються або відкидаються життєвим досвідом. На основі індивідуального досвіду, що є адекватною чи неадекватною умовою соціального середовища, конкретні ціннісні орієнтації або набувають особистісного сенсу, або витісняються як такі, що не забезпечують успішного функціонування особистості в соціумі. Зміни в суспільстві певним чином відображаються у свідомості кожного, зумовлюючи зміни в системі їх ціннісних орієнтацій [1].

Одним із важливих завдань освіти є забезпечення виховання життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, формування власних мотивів, інтересів. Важливо, наскільки особистість як суб'єкт соціального виховання є самостійною в інформаційному просторі, яким є рівень її соціальної компетентності, як швидко вона вибирає ту сферу діяльності, у якій зможе досягти високого професіоналізму, успішної життєвої реалізації [3].

Пріоритети соціального виховання у сучасному соціумі полягають у тому, щоб допомогти особистості не просто вижити у сучасному суспільному потоці, але й бути успішною, здатною відповідати на виклики сьогодення. У процесі соціального виховання кожна людина прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення, що стимулює розвиток активного самоствердження у суспільстві, успіх у житті [4].

Освітня практика доводить, що одним із векторів соціального виховання є гуманітарна освіта, в основі якої пріоритетними сегментами є базові цінності. Гуманітарна освіта розвиває в людині орієнтир на пізнання, створює умови для формування інтеграційних якостей успішної особистості.

Соціальне виховання особистості у взаємодії з різними факторами і агентами відбувається за допомогою ряду механізмів.

Традиційний механізм соціального виховання - засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для сім'ї та найближчого оточення. Інституціональний механізм соціального виховання особистості функціонує в процесі взаємодії з інститутами суспільства і різними організаціями. Слід мати на увазі, що засоби масової комунікації, як соціальний інститут, впливають на соціальне виховання не тільки за допомогою трансляції конкретної інформації, але і через представлення зразків поведінки героїв книг, кінофільмів, телепередач. Стилізований механізм соціального виховання діє в рамках конкретної субкультури. Під субкультурою розуміється комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей конкретного віку чи конкретного професійного, культурного прошарку, який у цілому створює конкретний стиль поведінки та мислення тієї чи іншої вікової, професійної чи соціальної групи. Міжособистісний механізм соціального виховання функціонує в процесі взаємодії особистості із суб'єктивно значущими для неї особами, - ними можуть бути батьки, викладач, друг-одноліток.

Варто зважити на те, що проблеми соціального виховання пов'язані із глибокими та швидкоплинними соціальними змінами, зокрема із зміною ідеологічних орієнтирів у вихованні особистості і посиленням дії стихійних чинників, що впливають на становлення сучасної молоді людини як соціальної особистості.

Зазначимо, процес соціального виховання має свої особливі механізми, які впливають на його реалізацію. Перша група механізмів соціального виховання - соціально-психологічні як окремої особистості, так і громади в цілому. До таких механізмів належать: імпринтинг, наслідування, екзистенціальний натиск, ідентифікація, рефлексія. Другою групою механізмів соціального виховання, яка більшою мірою торкається соціально-виховного процесу, є соціально-педагогічні, до яких належать: інституційний, традиційний, стилізований, міжособистісний.

Соціальне виховання розглядається більшістю теоретиків і практиків, як «процес становлення соціальної особистості, навчання та засвоєння нею соціальних норм і культурних цінностей, установок та зразків поведінки того суспільства, соціальної групи і громади, до яких вона належить» [5, с. 38].

Продуктивним вектором соціального виховання є інтерактив у освітньому процесі, зокрема, діалоговий стиль взаємодії. В історико-педагогічному контексті освіти XXI ст. діяльність педагогів, вчених та їх орієнтація на діалоговий стиль взаємодії, на інтеграцію в освіті розглядається, як педагогічний факт та об'єкт сучасного науково-теоретичного осмислення. Духовний досвід, основні моральні аспекти освітнього процесу найбільш ефективно передаються не в словах, не в поняттях, не в повчаннях, а насамперед у способі поведінки, в практиці, в діях, котрі дають змогу займати активну позицію в будь-якому соціумі. Означене є потужним сегментом соціального виховання [6].

В сучасній освітній практиці інтеграційна взаємодія, діалогова позиція педагога, вихователя, наставника, їх активна діяльність саме в інтеграційній площині, стає необхідною умовою успішного професійного становлення фахівця та забезпечення впродовж всього життя успішної як професійної, так і життєво

особистісної мобільності, а відтак є продуктивним вектором соціального виховання.

Дослідження наукових доробків видатних учених дає можливість виділити домінанти соціального виховання і визначити їх як способи забезпечення успішного соціального виховання.

Домінанта перша - підвищення інтересу суспільства, науки до людини привело до актуалізації соціального виховання, оскільки підвищення інтересу до людини як суб'єкта пізнання і діяльності викликає стремління до усвідомленого пізнання світу, діалогу, володіння його пояснювальною і передбаченою силою.

Домінанта друга - інтеграційні процеси у соціальному вихованні в освіті значно розширили термінологічний смисл поняття «діалог», який дав назву діалоговому стилю у освітньому середовищі і увійшов у тексти педагогічних досліджень. У контексті філософії діалог - це специфічний спосіб реалізації сутності людини, всезагальне визначення гуманітарного спрямування, неподільного його початку; унікальний всеосяжний спосіб існування культури і людини в культурі, ситуація пошуку і смислу цінностей. Важливо відзначити, що саме в атмосфері інтеграції відбувається становлення людини, творення цінностей її духовного життя, успіх у соціальному вихованні. Отже, в проблематиці соціального виховання інтеграція розглядається як ціль, результат і зміст, спосіб пізнання дійсності і дидактико-комунікативне середовище, що забезпечує рефлексію і самореалізацію людини.

Домінанта третя - потреба професійної, загальноосвітньої школи, гімназій та ліцеїв, інших сучасних форм освіти в ефективному соціальному вихованні. Запровадження сучасних педагогічних технологій формує потребу в інноваційному сучасному соціальному вихованні, яке володіє діалогом як необхідним, переконливим та перспективним методом.

Четверта домінанта - інтеграційний підхід до вивчення діалогу зробив його «ключем», способом становлення толерантності у соціальному вихованні як поваги і прийняття культур різних народів. Соціальне виховання відкриває пізнання життя як участь в діалозі зі світом, людьми, самим собою.

П'ята домінанта пов'язана з розумінням складного впливу на внутрішній світ людини, тому що духовні цінності не можна передати шляхом пояснення, заучування, наказу, строгого контролю, зовнішнього цілепокладання. Вони формуються в житті усвідомленням життєтворчості, певним вчинком, діючим співпереживанням, відповідальним ставленням до свого покликання, до відповіді на виклики у сучасному процесі соціального виховання особистості [5; 7].

Доцільно взяти до уваги, що картина сучасного світу представлена сьогодні як інтеграційна цілісність, багатомірна, динамічна, метафорична за способом відображення відношень між людиною та світом. Життєва практика постійно переконує в тому, що відношення людини до світу включає в себе не тільки раціонально-логічну, але й емоційно-ціннісну складову.

Одним із найбільш продуктивних шляхів осмислення просторово-часових та сутнісних вимірів життя є соціальне виховання, звернене передусім, до духовних можливостей людини, її морально-етичного та художньо-естетичного розвитку, що є суттєвим і значущим підґрунтям для успішної самореалізації

сучасної особистості. Відтак, соціальне виховання створює найбільш сприятливі умови для успішної життєвої і професійної самореалізації кожної особистості в сучасному, суперечливому, сповненому трансформаційних змін соціумі [6].

Поділяючи думку багатьох науковців, які займаються питанням інтеграції, взаємодії у галузі освіти, відзначимо, що на сучасному етапі модернізації освіти в Україні саме соціальне виховання є одним з найбільш оптимальних та ефективних шляхів реалізації задач, поставлених перед усіма, хто займається проблемами освіти, як в умовах сьогодення, так і на перспективу.

Усвідомлюючи, що життя - це безперервна причетність людини до навколишнього світу, варто зазначити, що його не можна уявити поза ним. Його здійснення можливе лише завдяки такій причетності як множині певних зв'язків. Саме тому часто говорять про життєву гармонію, інтеграцію, які визначають різнобічний розвиток суб'єкта завдяки переживанню й пізнанню ним світу та орієнтації стосовно поведінки й діяльності в ньому, тобто забезпечення успіху у соціальному вихованні кожної особистості [2].

Підсумовуючи деякі положення дозволимо собі стверджувати, що процес соціального виховання - це складний соціальний феномен, завдяки якому особистість здобуває та розширює палітру соціальних якостей. Соціальне виховання відбувається постійно і є спеціально організованим педагогічним середовищем, яке збагачене соціальною реальністю. Соціальне виховання розглядається як цілісна система, що містить єдність цілей, технологій і результатів формування особистості, як соціокультурний педагогічний феномен, у якому немає єдиного руху до поставленої мети, а є складна сукупність різноманітних рухів, які розгортаються не тільки всередині процесу, але й поза ним - у широкому соціальному контексті.

Таким чином, звернення до наукових доробків дослідників, теорії і практики дає підстави стверджувати, що соціальне виховання, є одним із важливих шляхів досягнення просторово-часових і сутнісних вимірів життя, підґрунтям формування успішної толерантної особистості, високого рівня її соціальної активності, успіху в житті. Зазначене, в свою чергу, дає відповіді на виклики сьогодення і окреслює вектори сучасного соціального виховання.

Використана література:

1. Бех І.Д. *Життя особистості у духовному діапазоні* / І.Д. Бех // *Рідна школа*. - 2009. - Листопад. - К. : Фелікс. - С. 7-17.
2. Галицьких Е.О. *От сердца к сердцу: Мастерские ценностных ориентаций* / Е.О. Галицьких. - СПб., 2002. - С. 19-29.
3. Гук О.Ф., Чернуха Н. М. *Пріоритетні вектори сучасної освіти* // *Topical issues of social pedagogy: Collective monograph*. – CARICOM, Barbados, 2017. – С. 30–55.
4. Деркач А. *Самореалізація – основание акмеологического развития* / А. Деркач, Э.В. Сайко. - М. : Москов. психол.- социал. ун-т, РАО, 2010.
5. Кільова Г.О. *Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді* / Г.О. Кільова // *Освіта Донбасу*. - 2011. - № 6 (149). - С. 43-49.

6. Мамардашвили М. *Етика мислення* / М. Мамардашвили. - М., 2000. - 143 с.
7. Сисоєва С.О. *Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу* / С.О. Сисоєва // *Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри: монографія* / редкол.: Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Сисоєва С. О., Чернуха Н. М., Терентьєва Н. О. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 368 с.
8. Фромм Э. *Гуманістичний психоаналіз* / Э. Фромм. - СПб. : Питер, 2002. - 544 с.

ЧЕРНУХА НАДЕЖДА НИКОЛАЕВНА, ГУК ОЛЬГА ФЕДОРОВНА.

Социальное воспитание в современном украинском социуме: реалии, опыт, перспективы.

В статье предложены теоретические и практические аспекты социального воспитания в современном украинском социуме с позиции вызовов современности. Выделены роль гуманитарного образования и интеграционных процессов в современном процессе социального воспитания. Предложены векторы социально-педагогической практики по социальной воспитания. Определены реалии, опыт и перспективы социального воспитания.

Ключевые слова: социальное воспитание, гуманитарное образование, интеграционные процессы, векторы успеха, социальные ценности.

CHERNUKHA NADIYA, GUK OLGA. *Social education in the modern Ukrainian society: realities, experience, perspectives.*

The article describes the theoretical and practical aspects of social education in the modern Ukrainian society from the point of view of the present challenges. The role of humanitarian education and integration processes in the modern process of social education is highlighted. Vectors of social-pedagogical practice concerning social education are offered. Realities, experience and perspectives of social education are outlined.

Key words: social education, humanistic science, integrative processes, vectors of success, social values

УДК37.013.42

Чуйко О.В.

**ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНІ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УНІВЕРСИТЕТІ**

Стаття присвячена проблемі освітньої підготовки фахівців зі спеціальності «Соціальна педагогіка» у контексті сьогодення. Вказується на відсутність системної моделі підготовки у вітчизняному освітньому просторі вищої школи, обґрунтовується ідея розвитку і формування особистісної зрілості як головного новоутворення особистості професіонала. Визначено сутність професійно-орієнтованих практик як важливого засобу освітньої соціалізації